

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАСНЕВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MASNEVA v. UKRAINE)**

(Заява № 5952/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 грудня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

20/03/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Маснєва проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*Andre Potocki*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 29 листопада 2011 року постановляє таке рішення, яке було ухвалено того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 5952/07), яку 20 січня 2007 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянка України Леся Улянівна Маснєва (далі — заявниця).

2. Заявницю представляв В. Єлов — юрист, який практикує у м. Луцьку. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — Юрій Зайцев.

3. Заявниця стверджувала, що не було ефективного розслідування обставин смерті її сина і ця ситуація була принизливою та завдавала їй психологічних страждань.

4. 5 жовтня 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявниця народилася у 1943 році і живе в м. Луцьку.

A. Обставини смерті сина заявниці

6. У жовтні 2003 року єдиний син заявниці, Олег Маснєв (далі — пан Маснєв), який працював в Управлінні Міністерства внутрішніх справ України у Волинській області (далі — управління внутрішніх справ), був тимчасово відряджений до Ковельського міськрайонного

відділу УМВС України у Волинській області (далі — відділ внутрішніх справ), що підпорядковувався управлінню внутрішніх справ. На той час він обіймав посаду старшого оперуповноваженого та мав звання майора. Як стверджує заявниця, йому було доручено розслідувати корупційні діяння працівників міліції м. Ковеля. Як стверджує Уряд, до обов'язків пана Маснева входило встановлення пристроїв для прослуховування телефонних розмов.

7. 9 жовтня 2003 року він прибув у м. Ковель і приступив до виконання обов'язків у кабінеті з обмеженим доступом № 505 у приміщенні відділу міліції. Спочатку він займав кабінет разом із працівником міліції Б. Існувала домовленість, що один із працівників, який чергує в кабінеті, щоденно о 9 год. ранку телефонуватиме до Ковельського МРВ Управління по боротьбі з організованою злочинністю УМВС України у Волинській області (далі — підрозділ). 15 жовтня 2003 року Б. отримав інше завдання та поїхав з м. Ковеля.

8. У погоджений час 17 жовтня 2003 року пан Маснев не зателефонував до підрозділу; востаннє його бачив один із працівників підрозділу 16 жовтня 2003 року приблизно о 13 год. 30 хв. Оскільки двері кабінету № 505 були замкнені, а зсередини ніхто не відповідав, начальник відділу внутрішніх справ наказав виламати їх. Близько 14 год. 45 хв. двері було виламано та виявлено труп пана Маснева. Того самого дня місце події оглянув слідчий Ковельської міжрайонної прокуратури, описавши у протоколі тіло та його розташування і наявні в кабінеті предмети, зокрема ніж, вкритий речовиною коричневого кольору, три чашки, дві порожні пляшки з-під алкогольних напоїв і сигаретні недопалки. Слідчий також сфотографував місце події, зібрав відбитки пальців, зразки речовини коричневого кольору та вилучив кілька предметів з кабінету, включаючи ніж. Згідно з протоколом сліди речовини коричневого кольору знаходились у різних частинах кабінету, двері та замок не були пошкоджені, у кабінеті не було пошкоджених меблів чи обладнання. Слідчий також призначив судово-медичну експертизу трупа.

9. Наступного дня судово-медичний експерт провів розтин тіла пана Маснева і виявив, *inter alia*, поріз на його лівому передпліччі та кілька синців на лобі. Експерт дійшов висновку, що смерть пана Маснева настала від кровотечі, спричиненої раною на передпліччі; рана могла бути нанесена ним самим; після поранення він зберігав здатність рухатися протягом певного періоду часу; синці на лобі не були тяжкими ушкодженнями та були заподіяні за життя пана Маснева; встановити, чи були синці на лобі нанесені перед пораненням передпліччя, було неможливо.

10. 23 жовтня 2003 року експерт відділу внутрішніх справ провів експертизу виявлених у кабінеті відбитків пальців і дійшов висновку,

що деякі з них належали пану Маснєву, деякі не можна було ідентифікувати, а два — не належали пану Маснєву.

11. Дві експертизи зразків крові пана Маснєва у листопаді 2003 року не виявили наявності алкоголю чи наркотиків.

12. Додаткова судово-медична експертиза його тіла, призначена 23 січня 2004 року і завершена 11 лютого 2004 року, не виключила можливості, що він міг сам нанести собі поріз.

13. Експертиза ножа, призначена 8 серпня 2008 року та завершена 10 жовтня 2008 року, встановила, що кров на ньому могла належати пану Маснєву.

14. Висновок посмертної судової психолого-психіатричної експертизи, призначеної 29 вересня 2008 року та завершеної 20 березня 2009 року, зазначав, що в 2000 році П., колега пана Маснєва, поранив його ножом у ногу і пан Маснєв був змушений викликати швидку допомогу, але розслідування розпочато не було. У червні 2001 року керівництво пана Маснєва направило його до психіатра, який встановив діагноз «акцентуація особистості» — діагноз, подібний до того, що був встановлений у 1999 році, але не призначив наступного лікування. Після цього сам пан Маснєв не просив про психологічну або психіатричну допомогу. Крім того 24 червня 2008 року експерт, який проводив першу посмертну експертизу, виявив сліди алкоголю в шлунку пана Маснєва. Було вирішено, що пан Маснєв пережив тимчасовий психічний розлад, підсилений пов'язаним із роботою стресом і частково напруженими сімейними стосунками, та що перед смертю він міг впасти в гострий афективний стан і вважати свою ситуацію безнадійною.

15. Згідно з висновком судово-медичної експертизи, призначеної 24 березня 2009 року та завершеної 23 квітня 2009 року, рана на передпліччі пана Маснєва становила тяжке тілесне ушкодження і могла бути нанесена ножом ним самим, тоді як інші ушкодження були незначними та були заподіяні тупими предметами, не виключаючи падіння у результаті конвульсій від болю перед смертю. Висновок також зазначав, що всі ушкодження було нанесено приблизно 17 жовтня 2003 року.

16. Згідно з висновком іншої судово-медичної експертизи, призначеної 30 червня 2009 року та закінченої 24 липня 2009 року, встановити точний час смерті пана Маснєва було неможливо.

17. Комплексною дактилоскопічною та трасологічною експертизою, призначеною 10 липня 2009 року та здійсненою експертом управління внутрішніх справ 1 жовтня 2009 року, було встановлено, що відбитки пальців на пляшках, ножі та інших предметах і поверхнях у кабінеті або належали пану Маснєву, або не могли бути ідентифіковані

та що два відбитки пальців з дверної коробки були придатні для ідентифікації, але не належали пану Маснєву.

18. Експертиза, призначена 27 липня 2009 року та завершена 16 грудня 2009 року, під час якої було досліджено вилучені з кабінету чашки, вилку, ложку та взуття, не виключила, що сліди на них залишив пан Маснєв.

19. Висновком судової медико-криміналістичної експертизи, призначеної 8 лютого 2010 року та закінченої у незазначену дату, було встановлено, що після отримання ушкоджень пан Маснєв пересувався без сторонньої допомоги і рана на його лівому передпліччі могла бути нанесена самотійно.

20. Додаткова комісійна судово-медична експертиза, призначена 3 березня 2010 року та закінчена у незазначену дату, дійшла висновку, що на тілі пана Маснєва не було ушкоджень, яких він міг би зазнати у результаті боротьби, та не виявила доказів того, що рану на лівому передпліччі йому могла нанести будь-яка інша особа.

21. Цитологічна експертиза, призначена 29 березня 2010 року, не виключила, що органічні речовини, знайдені на пальцях пана Маснєва, належали йому. Імунологічна експертиза, призначена 31 березня 2010 року, дійшла висновку, що кров на шпалерах у кабінеті могла належати пану Маснєву.

В. Внутрішнє розслідування смерті сина заявниці

22. Невдовзі після події двом працівникам управління внутрішніх справ було доручено провести внутрішнє розслідування за фактом смерті пана Маснєва.

21 жовтня 2003 року вони до отримання результатів розслідування прокуратури дійшли висновку, що пан Маснєв вчинив самогубство.

С. Дослідча перевірка та розслідування смерті сина заявниці

23. 27 жовтня 2003 року слідчий Ковельської міжрайонної прокуратури не знайшов ознак складу злочину в смерті пана Маснєва, вважаючи, що останній вчинив самогубство, і відмовив у порушенні кримінальної справи. Від того дня і до липня 2008 року слідчі Ковельської міжрайонної прокуратури, прокуратури м. Луцька та прокуратури Горохівського району Волинської області ухвалили двадцять одну подібну постанову, у дванадцяти з яких, серед іншого, містилося посилення на результати внутрішнього розслідування.

24. Після скарг заявниці ці постанови були скасовані прокурорами вищого рівня або судами, які доходили висновку, що дослідча перевірка не відповідала вимогам повного, об'єктивного та всебічного

розгляду справи. Вони зазначали, *inter alia*, що слідчі обмежилися перевіркою лише однієї версії події, не встановили, чи були перед смертю pana Маснева в кабінеті інші особи, не ідентифікували особу або осіб, яким належали відбитки пальців у кабінеті, не встановили походження певних предметів, виявлених у кабінеті, не з'ясували характер завдання pana Маснева та дійшли висновку, що пан Маснев вчинив самогубство через проблеми у сім'ї, не маючи для того підтверджуючих доказів у справі.

25. Матеріали перевірки обставин смерті pana Маснева були засекречені та залишалися таємними до 18 серпня 2005 року. У цей день експертна комісія з питань державної таємниці прокуратури Волинської області (далі — обласна прокуратура) вилучила з матеріалів звіт, складений після огляду спеціального обладнання в кабінеті, і розсекретила решту матеріалів. Вона зазначила, що матеріали було засекречено, оскільки вони містили звіт, про який ідеться.

26. 4 липня 2008 року обласна прокуратура порушила кримінальну справу, дійшовши висновку про наявність підстав для обґрунтованої підозри, що pana Маснева довели до самогубства.

27. 20 жовтня 2009 року після кількох відмов заявницю визнали потерпілою у кримінальному провадженні.

28. 28 травня 2010 року прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи за фактом стверджуваного умисного вбивства pana Маснева, дійшовши висновку, що він вчинив самогубство. 31 травня 2010 року вона також закрила кримінальну справу, дійшовши висновку про відсутність доказів доведення pana Маснева до самогубства. Ці постанови ґрунтувалися на інформації, отриманій під час майже тридцяти допитів, включаючи допити експертів і родичів pana Маснева, двох оглядах місця події, одному відтворенні обстановки і обставин події та матеріалах тринадцяти експертиз, включаючи експертизи, здійснені експертами відділу внутрішніх справ та управління внутрішніх справ.

29. З показань чергового працівника міліції та слюсаря, які виламали двері до кабінету, було встановлено, що на момент відкриття двері були замкнені зсередини. З допиту двох безпосередніх керівників pana Маснева прокурори з'ясували, що станом на 15 жовтня 2003 року ніхто, включаючи колег, не погрожував пану Масневу. Інший працівник дав подібні показання та уточнив, що ніхто не міг зайти до кабінету без дозволу pana Маснева, а вхід до відділу внутрішніх справ увесь час знаходився під охороною. Навіть якби пан Маснев мав будь-яку важливу інформацію, він не повинен був її зберігати, радше він передав би її особі, яка прийняла рішення про спостереження, тому не було підстав вбивати його.

30. Інші два безпосередні керівники заявили, що Б. перевели з м. Ковеля для участі в операціях в іншому місті. Під час допиту Б. стверджував, що перед тим, як поїхати з м. Ковеля, він не помітив нічого незвичного у зв'язку з паном Маснєвим. Один із керівників додав, що в кабінет № 505 могли заходити лише чергові працівники та ті, хто віддав наказ про спостереження. Коли дослідили обладнання у кабінеті та інформацію, отриману паном Маснєвим, жодних відомостей, які б становили загрозу для життя останнього, виявлено не було.

31. У результаті додаткового огляду місця події, проведеного у невизначену дату, не було знайдено жодних підозрілих пошкоджень вікна кабінету. Два придатні для ідентифікації відбитки пальців, які не належали пану Маснєву та були виявлені на внутрішній частині дверної коробки, було перевірено в обласній базі даних, але це не дало позитивного результату.

32. Дванадцять працівників міліції, які займали кабінети поруч з кабінетом № 505, показали, що 17 жовтня 2003 року або близько цієї дати вони не чули жодних підозрілих звуків з кабінету. П'ять працівників міліції, які знали пана Маснєва, пояснили, що їм не було відомо про будь-які конфлікти, які б його стосувалися, або погрози його життю. Дехто з керівників і колег пана Маснєва зазначили, що він мав напружені стосунки з дружиною, проте прокуратура дійшла висновку, що ці стосунки не були причиною самогубства. Постанови не зазначали, чи був пан Маснєв тверезим перед смертю, та не пояснювали походження двох пляшок з-під алкогольних напоїв і сигаретних недопалків у кабінеті, а також не посилялися на інцидент між П. та паном Маснєвим у 2000 році. Вони не зазначали висновків щодо того, чи був перед смертю пана Маснєва у кабінеті ще хтось, та відомостей про те, кого стосувалося його завдання.

33. Як стверджує Уряд, пан Маснєв ніколи не повідомляв, що його життя було у небезпеці.

34. Згідно з останніми поясненнями заявниці від 7 липня 2010 року вона не оскаржила в національних органах постанови прокурорів від 28 та 31 травня 2010 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кримінальний кодекс України

35. Стаття 345 передбачає, що погроза вбивством або насильством щодо працівника правоохоронного органу чи умисне заподіяння йому тілесних ушкоджень карається позбавленням волі на строк до чотирнадцяти років. Стаття 348 передбачає, що замах на вбивство або вбивство працівника правоохоронного органу карається

позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Кримінально-процесуальний кодекс України

36. Стаття 28 передбачає право кожного, хто зазнав матеріальної шкоди від злочину, пред'явити до обвинуваченого або осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом із кримінальною справою.

Стаття 49 визначає потерпілого як особу, якій злочином заподіяно шкоду. Вона також встановлює, що потерпілий вправі давати показання, подавати докази, заявляти клопотання, знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, подавати скарги на дії дізнавача, слідчого та прокурора. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права потерпілого мають його близькі родичі.

37. Відповідно до статті 190 огляд місця події може бути проведено до порушення кримінальної справи, але, за наявності для того підстав, остання порушується негайно після огляду.

Захист працівників правоохоронних органів

38. На час подій стаття 21 Закону України від 20 грудня 1990 року «Про міліцію» передбачала, що особиста безпека працівників міліції забезпечується державою. На час подій Закон України від 2 березня 1994 року «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлював, що працівники суду та правоохоронних органів, включаючи міліцію, мали право застосовувати заходи фізичного впливу та зброю з метою захисту особистої безпеки або вимагати та одержувати допомогу чи захист, який передбачав низку спеціальних заходів. Спеціальні заходи включали надання особистих охоронців, видачу зброї або засобів індивідуального захисту, негласне спостереження, тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку, переведення на іншу роботу або переселення в інше місце проживання. Ці заходи могли бути застосовані на вимогу відповідної особи або її родичів. Орган, який отримував вимогу, повинен був розглянути її у триденний строк і прийняти умотивоване рішення.

Закон України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно розшукову діяльність» зі змінами та доповненнями

39. Відповідно до статті 1 завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння

окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

40. Стаття 5 передбачає, що оперативні підрозділи міліції здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

41. Стаття 10 зазначає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися як приводи та підстави для порушення кримінальної справи.

42. Стаття 12 передбачає, що за наявності даних про загрозу життю працівника у зв'язку зі здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення його безпеки, таких як зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання тощо.

43. Інше відповідне національне законодавство наведено та узагальнено в рішеннях у справах «Гонґадзе проти України» (Gongadze v. Ukraine, заява № 34056/02, пункти 147–149, ECHR 2005-XI) та «Сергій Шевченко проти України» (Sergey Shevchenko v. Ukraine, заява № 32478/02, пункти 36–39, від 4 квітня 2006 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

44. Заявниця стверджувала, що державні органи не захистили життя її сина та не провели ефективного розслідування обставин його смерті, як це передбачено у статті 2 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає:

«1. Право кожного на життя охороняється законом...»

A. Щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції

1. Прийнятність

45. Уряд доводив, що заявниця не оскаржила постанову прокурора від 31 травня 2010 року (див. вище пункт 34).

46. Суд вважає, що заперечення Уряду порушує питання стосовно ефективності розслідування, які тісно пов'язані з суттю скарг заявниці. Отже, він вирішує приєднати це заперечення до суті справи та вважає, що це питання підлягає розгляду нижче.

2. Суть

47. Заявниця стверджувала, що розслідування обставин смерті її сина, проведене міліцією та прокуратурою, було одностороннім і поверхневим. Зокрема, державні органи не розслідували можливості, що він загинув насильницькою смертю, та не забезпечили збереження неназваних доказів, які було втрачено. Слідство, припинене 31 травня 2010 року, не пояснило той факт, що її син перед смертю був тверезим. Вона доводила, що неодноразове відновлення слідства було ще однією ознакою його неефективності та неоперативності.

48. Уряд заявляв, що внаслідок проведення повторних дослідчих перевірок було ухвалено рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, оскільки було встановлено, що пан Маснєв вчинив самогубство. Як він стверджував, виявилось неможливим встановити всі обставини самогубства, і прокуратура порушила кримінальну справу в липні 2008 року та закрила її в травні 2010 року. З метою встановлення обставин самогубства пана Маснєва протягом слідства було проведено значну кількість заходів. Уряд дійшов висновку, що державні органи вжили всіх необхідних заходів, щоб встановити обставини смерті.

49. Суд повторює, що у справі, де мала місце загибель людей за обставин, які потенційно можуть призвести до відповідальності держави, стаття 2 передбачає обов'язок держави всіма наявними засобами забезпечити належну реакцію судових або інших органів таким чином, щоб належно реалізувати законодавчі та адміністративні механізми, створені для захисту права на життя, та припинити і покарати будь-яке порушення цього права (див. зазначені вище рішення у справі «*Онер'їлдіз проти Туреччини*» (*Öneryıldız v. Turkey*), п. 91, та «*Сергій Шевченко проти України*» (*Sergey Shevchenko v. Ukraine*), п. 63). Процесуальний обов'язок, накладений статтею 2 Конвенції,— це обов'язок засобів, а не результату (див. рішення у справі «*МакКерр проти Сполученого Королівства*» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95, п. 113, ECHR 2001-III). Слідство не буде ефективним доти, доки всі докази не будуть досліджені належним чином, а висновки не будуть послідовними та вмотивованими (див. рішення у справі «*Начова та інші проти Болгарії*» (*Nachova and Others v. Bulgaria*), заяви № 43577/98 і № 43579/98, п. 131, від 26 лютого 2004 року).

50. Інші принципи, які стосуються справи, визначені Судом у його практиці щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції, узагальнено в зазначеному вище рішенні у справі «*Сергій Шевченко проти України*» (*Sergey Shevchenko v. Ukraine*, пункти 64–65) та рішеннях у справах «*Михалкова та інші проти України*» (*Mikhalkova and Others v. Ukraine*, заява № 10919/05, пункти 42–43, від 13 січня 2011 року).

та «Меркулова проти України» (*Merkulova v. Ukraine*, заява № 21454/04, п. 51, від 3 березня 2011 року).

51. Суд також підкреслює, що намагання встановити фактичні обставини цієї справи самостійно, дублюючи зусилля національних органів, які мають кращі можливості для цього, було б недоречним і суперечило б його субсидіарній ролі згідно з Конвенцією (див. рішення у справі «МакШейн проти Сполученого Королівства» (*McShane v. the United Kingdom*), заява № 43290/98, п. 103, від 28 травня 2002 року). Дотримуючись своєї усталеної практики, він обмежить розгляд цієї заяви оцінкою національного розслідування справи з точки зору загального дотримання вищезазначених стандартів (див. рішення у справі «Федіна проти України» (*Fedina v. Ukraine*), заява № 17185/02, п. 63, від 2 вересня 2010 року).

52. Суд вважає, що у цій справі державні органи мали процесуальний обов'язок розслідувати обставини смерті пана Маснєва, зокрема встановити: сталося самогубство чи вбивство.

53. Він зауважує, що дослідча перевірка обставин смерті пана Маснєва розпочалася 17 жовтня 2003 року та була проведена оперативно. Проте згодом двадцять два рази її поновлювали та остаточно закрили кримінальну справу 31 травня 2010 року (див. вище пункти 23, 24, та 28). Стільки ж разів державні органи визнавали, що перевірка не відповідала вимогам повного, об'єктивного та всебічного розгляду всіх обставин справи (див. вище пункт 24). Таким чином, весь період розслідування, за результатами якого не було встановлено причину смерті сина заявниці, тривав близько шести років і семи місяців без належного обґрунтування. Отже, Суд вважає, що перевірка в цілому бракувало ініціативи і вона не була «ефективним розслідуванням» у розумінні його практики.

54. Крім того кримінальну справу порушили 4 липня 2008 року, тобто майже через чотири роки та вісім місяців після смерті пана Маснєва. Беручи до уваги відповідне національне законодавство, Суд вважає, що протягом достатньо тривалого часу прокуратура не звертала уваги на суперечливі обставини смерті та вимогу національного законодавства невідкладно порушити кримінальну справу в такій ситуації (див. вище пункт 37). Більше того, маючи у розпорядженні різноманітні слідчі засоби, вона обмежилася оглядом місця події (див. вище пункт 37).

55. Беручи до уваги постанови прокуратури від 28 та 31 травня 2010 року, з висновками яких заявниця не погодилася, Суд зауважує, що прокуратура спробувала виправити певні прогалини, які були допущені до цього, розглянувши інші можливі версії смерті пана Маснєва та дослідивши різноманітні докази, які (за відсутності будь-якої конкретної інформації від заявниці) не свідчать про втрату будь-яких доказів. Однак навіть під час слідства у кримінальній справі

та останньої частини дослідчої перевірки знову було проігноровано такі питання, як: чи були перед смертю пана Маснєва в кабінеті інші особи; яким було походження пляшок з-під алкогольних напоїв і сигаретних недопалків, а також характер завдання пана Маснєва (див. вище пункт 32). Крім того, останні постанови прокуратури взагалі не згадували про інцидент між П. та паном Маснєвим у 2000 році (див. вище пункт 32). Ці питання, які навряд чи не мали значення для сприйняття заявницею ґрунтовності реакції державних органів на смерть пана Маснєва, неодноразово порушувалися нею, але залишилися без відповіді.

56. Суд далі зазначає, що матеріали перевірки були засекречені протягом майже двадцяти двох місяців, а заявницю визнали потерпілою у кримінальній справі через майже шість років після смерті пана Маснєва (див. вище пункти 26 і 28). Вона не заперечує, що протягом цього періоду їй надавали постанови слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи, які вона оскаржувала в установленому порядку. Однак відповідно до національного законодавства вона не мала права знайомитися з матеріалами слідства (див. вище пункт 36) до моменту закриття кримінальної справи 31 травня 2010 року. Суд уже доходив висновку, що така ситуація погіршує можливості ефективної участі у провадженні (див. рішення у справі *«Олексій Михайлович Захаркін проти України» (Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine)*, заява № 1727/04, пункти 71–73, від 24 червня 2010 року). Таким чином, затримка визнання процесуального статусу заявниці та відсутність у національному законодавстві процедури доступу потерпілого до матеріалів кримінальної справи на досудових стадіях провадження обмежило громадський контроль за слідством і дізнанням.

57. Щодо доказів, зібраних прокуратурою, Суд відзначає, що було призначено та проведено щонайменше чотирнадцять експертиз, які за інших обставин могли б вказати на намагання державних органів провести ретельне розслідування. Проте дев'ять з цих експертиз були призначені та проведені через п'ять або шість років після події (див. вище пункти 14–21), тоді як дослідження ножа, ймовірного знаряддя, яким пану Маснєву було заподіяно смерть, було призначено через приблизно п'ять років (див. вище пункт 13). За відсутності будь-якого пояснення, чому ці заходи були вжиті через такий проміжок часу, Суд не може не відзначити недостатню оперативність у цьому зв'язку. Крім того дві експертизи (див. вище пункти 10 і 17) проводили експерти або відділу внутрішніх справ, або управління внутрішніх справ, яких не можна вважати незалежними у їхніх висновках. Однак прокуратура спиралася на висновки цих експертиз у своїх остаточних рішеннях (див. вище пункт 28), підірвавши таким чином правомірність результатів розслідування та дізнання. Суд вбачає подібну проблему і стосовно

дослідчої перевірки, яка, хоча й була здійснена незалежним органом, у дванадцяти випадках частково покладалася на висновки внутрішнього розслідування (див. вище пункт 24). Ще раз цим необхідну незалежність зведено нанівець.

58. З огляду на все вищезазначене держава не виконала свій обов'язок провести ефективне розслідування смерті сина заявниці.

59. Таким чином, у цій справі було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

В. Щодо матеріального аспекту статті 2 Конвенції

1. Прийнятність

60. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути визнана прийнятною.

2. Суть

61. Заявниця стверджувала, що її син був працівником міліції, якому доручали особливо таємні завдання, і він втратив життя через неспроможність Уряду забезпечити його безпеку під час виконання службових обов'язків. За її словами, перед смертю він розслідував корупційні діяння в міліції. Тому його життя повинні були захищати відповідні закони та механізми, включаючи охорону кабінету, де його знайшли мертвим. Не погоджуючись із висновками перевірки та слідства, заявниця вважала, що причиною його насильницької смерті були присутність невідомих осіб у кабінеті в момент смерті (оскільки це впливає з того факту, що хтось приніс речі ззовні) та ушкодження, які йому заподіяли ці особи.

62. Уряд стверджував, що пан Маснєв виконував обов'язки технічного характеру і його завдання не наразили б його на загрозу життю з боку третіх осіб. Крім того він ніколи не повідомляв, що його життя може бути в небезпеці. Хоча у 2001 році було встановлено, що він мав проблеми з психічним здоров'ям, вони зникли протягом наступних років. Тому Уряд був переконаний, що керівництво пана Маснєва не могло передбачити, що в контексті специфічного характеру його роботи його особистісні риси підсилять мотиви вчинити самогубство. Так само вони не могли передбачити вплив, який напружені сімейні стосунки могли чинити на його поведінку, оскільки вони дізналися про ці стосунки лише після його смерті. У підсумку, державні органи не могли вжити жодних заходів для відвернення

загрози життю пана Маснєва, і у справі, яка розглядається, прямий обов'язок держави захистити життя пана Маснєва не виникає.

63. Суд повторює, що перше речення пункту 1 статті 2 Конвенції містить припис для держав не лише утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя, а й вживати належних заходів з метою охорони життя тих, хто знаходиться під їх юрисдикцією (див. рішення у справі «*L.C.B. проти Сполученого Королівства*» (*L.C.B. v. the United Kingdom*), від 9 червня 1998 року, п. 36, Reports 1998-III).

64. Для цілей статті 2 прямий обов'язок вжити всіх належних заходів для охорони життя передбачає, насамперед, головний обов'язок держави створити законодавчий та адміністративний механізм, спроможний забезпечити ефективне стримування загроз праву на життя. Цей обов'язок безперечно виникає в контексті небезпечних видів діяльності, де додатково необхідно надавати особливого значення положенням, які враховують особливості відповідного виду діяльності, зокрема рівень потенційної загрози життю людей (див. рішення у справі «*Онер'їлдіз проти Туреччини*» (*Öneryıldız v. Turkey*) [ВП], заява № 48939/99, пункти 89–90, ECHR 2004-XII). Крім того, прямий обов'язок державних органів за відповідних обставин включає вжиття превентивних оперативних заходів з метою охорони особи або осіб, чиїм життям загрожує небезпека здійснення кримінальних дій іншою особою (див. рішення у справі «*Гонгадзе проти України*» (*Gongadze v. Ukraine*), зазначене вище, п. 164).

65. Проте обсяг прямого обов'язку має тлумачитися таким чином, щоб не покласти непосильний або непропорційний тягар на державні органи. Відповідно не кожна стверджувана загроза життю може потягти обов'язок державних органів вжити оперативних заходів для запобігання втіленню цієї загрози. Для виникнення прямого обов'язку має бути встановлено, що на той час державні органи знали або повинні були знати про існування реальної та безпосередньої загрози життю встановленої особи через кримінальні дії третьої особи та що для уникнення цієї загрози вони не вжили заходів, які, враховуючи обставини, можна було б від них очікувати (див. рішення у справах «*Кінан проти Сполученого Королівства*» (*Keenan v. the United Kingdom*), заява № 27229/95, п. 90, ECHR 2001-III, та «*Осман проти Сполученого Королівства*» (*Osman v. the United Kingdom*), від 28 жовтня 1998 року, п. 116, Reports 1998-VIII).

66. Стандарт доведення, який вимагається для цілей Конвенції,— це доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій щодо фактів (див. рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A, № 25). Якщо у справі на національному рівні було здійснено провадження,

Суд не може підміняти оцінку фактів, зроблену національними судами, своєю власною, і, за загальним правилом, саме ці суди повинні здійснювати оцінку поданих їм доказів (див. рішення у справі «*Клаас проти Німеччини*» (*Klaas v. Germany*), від 22 вересня 1993 року, п. 29, Series A, № 269).

67. Насамперед Суд зазначає, що, хоча заявниця і не оскаржила останні постанови прокуратури, протягом провадження в Суді вона послідовно не погоджувалася з висновками всіх розслідувань, проведених національними органами.

68. Щодо завдань, які пан Маснев виконував перед смертю, Уряд не повідомив про жодні такі завдання, які б навіть у найзагальніших рисах давали підстави для легітимного припущення, що вони могли бути спрямовані проти осіб, які займалися кримінальною діяльністю (див. вище пункт 39), включаючи працівників відділу внутрішніх справ. Проте той факт, що він виконував секретні оперативні завдання (див. вище пункти 6, 40 і 41), що могли бути спрямовані проти працівників міліції, які знаходились у безпосередній близькості до нього, міг би підтвердити припущення, що він займався небезпечною діяльністю.

69. Що стосується захисту пана Маснева у випадку загрози його життю, то Уряд не уточнив, чи існували будь-які норми, які б імплементували обов'язок державних органів за статтею 2 Конвенції та були пов'язані з особливостями секретної оперативної діяльності, до якої він був залучений. Проте, беручи до уваги наявні на час подій юридичні механізми (див. вище пункти 35, 38 і 42), Суд переконаний, що існували юридичні норми та адміністративні механізми, які передбачали ефективні засоби стримування загроз життю пана Маснева та дозволили б йому просити про захист у зв'язку із загрозою, пов'язаною з його діяльністю.

70. Щодо можливого самогубства пана Маснева Суд не має доказів, які вказували б на те, що державні органи повинні були очікувати такої загрози (див., для порівняння, рішення у справах «*Ясінська проти Польщі*» (*Jasinska v. Poland*), заява № 28326/05, пункти 77–78, від 1 червня 2010 року, та «*Лютфі Демірчі та інші проти Туреччини*» (*Lufti Demirci and Others v. Turkey*), заява № 28809/05, п. 35, від 2 березня 2010 року). Таким чином, не встановивши сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій щодо фактів на підтвердження того, що держава не захистила життя пана Маснева, Суд, за відсутності будь-якого національного рішення, яке б переконливо встановлювало причину та обставини його смерті (див. вище пункти 53–58), не може дійти висновку поза розумним сумнівом, що відповідальність за смерть пана Маснева відповідно до цього положення Конвенції несуть державні органи.

71. Відповідно Суд вважає, що статтю 2 Конвенції в її матеріальному аспекті порушено не було.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

72. Заявниця скаржилася, що, не розслідувавши належним чином обставини смерті її сина та не забезпечивши її процесуальні права, міліція та прокуратура завдали їй страждання всупереч статті 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

73. Суд відзначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також відзначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, її має бути визнано прийнятною.

B. Суть

74. Заявниця наполягала, що у зв'язку з одностороннім і поверхневим характером розслідування реакція слідчих органів на смерть її сина становила таке, що принижує гідність, поводження. Зокрема, небажання державних органів розпочати кримінальне провадження було безпідставним, про що вказано в рішеннях судів і прокуратури. Крім того вона була вражена необґрунтованим висновком, що її син вчинив самогубство через сімейні проблеми, який дискредитував заявницю та її родину. Також, позбавивши її будь-якої можливості захищати свої права, прокуратура незаконно засекретила матеріали дослідчої перевірки. Отже, заявниця втратила надію, що будь-коли дізнається про обставини смерті свого сина, і страждала від нелюдського поводження, маючи статус потерпілої у провадженні.

75. Уряд наполягав, що справа, яка розглядається, відрізнялася по суті від справ «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), рішення від 25 травня 1998 року, Reports 1998-III; «Орхан проти Туреччини» (*Orhan v. Turkey*), заява № 25656/94, рішення від 18 червня 2002 року; «Гонгадзе проти України» (*Gongadze v. Ukraine*), зазначене вище, та «Імакаєва проти Росії» (*Imakayeva v. Russia*), заява № 7615/02, ECHR 2006-XIII (витяги). Зокрема, на відміну від ситуацій у справах «Імакаєва проти Росії» та «Гонгадзе проти України», син заявниці не зник. Крім того слідчі жодним чином не приховували результати своєї роботи, швидко реагували на клопотання і скарги заявниці та надавали їй чітку інформацію про розслідування обставин смерті її сина.

76. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції визначає одну з основоположних цінностей демократичного суспільства. Вона в абсолютних висловлюваннях забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання незважаючи на обставини та поведінку потерпілого (див. рішення у справі «*Labita проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV). Щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, погане поводження повинно досягти певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив і, в деяких випадках, статі, віку і стану здоров'я потерпілого (див. зазначене вище рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*», п. 162). Відповідні страждання та приниження повинні у будь-якому разі бути сильнішими за страждання та приниження, які неминуче супроводжують певний вид легітимного поводження або покарання (див. рішення у справі «*Калашніков проти Росії*» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 95, ECHR 2002-VI).

77. Суд погоджується, що тривалість слідства та ставлення слідчих органів до заявниці разом із оприлюдненням висновку про самогубство, коли, беручи до уваги неналежність слідства, такий висновок був невідповідним, могли завдати заявниці болю і значних страждань. Проте він не може дійти висновку, що вони досягли рівня «такого, що принижує гідність, поводження» у розумінні статті 3 Конвенції. Отже, порушення цього положення не було.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

78. Заявниця скаржилася за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективного засобу юридичного захисту щодо її скарги за статтею 2 Конвенції. Стаття 13 Конвенції передбачає:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

А. Доводи сторін

79. Уряд зауважив, що слідство та кримінальне провадження становили ефективний засіб юридичного захисту на національному рівні щодо скарг заявниці за статтею 2 Конвенції. Якщо вона вважала їх неефективними, то вона мала можливість подавати відповідні скарги до прокуратури та національних судів, і скористалася нею. Після таких неодноразових скарг прокуратура та суди скасовували оскаржувані

рішення. Отже, Уряд доводив, що заявниця мала у своєму розпорядженні доступні та ефективні національні засоби юридичного захисту щодо своїх скарг за статтею 2 Конвенції у її матеріальному та процесуальному аспектах і що вона успішно скористалася такими засобами.

80. Заявниця стверджувала, що кожного разу, коли вона вказувала на недоліки розслідування, відповідь державних органів була неадекватною. Замість того, щоб порушити кримінальну справу з метою проведення ретельного розслідування, державні органи обмежилися неодноразовим проведенням дослідчої перевірки. Крім того протягом майже двох років її незаконно позбавляли можливості знайомитися з матеріалами розслідування. Вона також стверджувала, що нездатність державних органів виявити винну особу або осіб перешкодила їй на національному рівні подати позов про відшкодування шкоди, завданої їй насильницькою смертю сина.

В. Прийнятність

81. Сторони не надали своїх коментарів щодо прийнятності цієї скарги.

82. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

С. Суть

83. Суд вже констатував за статтею 2 Конвенції, що державні органи не дотримались свого обов'язку провести ефективне розслідування обставин смерті сина заявниці. З огляду на цей висновок і за обставин, коли заявниця не може подати успішний позов про відшкодування шкоди, Суд вважає, що у справі не виникає окреме питання за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

84. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода, судові та інші витрати

85. Заявниця вимагала 100 000 євро відшкодування моральної шкоди та 9193 грн відшкодування матеріальної шкоди. Вона пояснила, що моральну шкоду заподіяла їй втрата єдиного сина, а також бездіяльність представників держави та їх незаконні дії під час розслідування, тоді як національні засоби захисту виявилися неефективними та недоступними. Матеріальна шкода полягала у витратах на надмогильний пам'ятник сина. Вона не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат.

86. Уряд вважав, що вимога про відшкодування моральної шкоди не підлягає задоволенню, є у будь-якому випадку надмірною та може бути імовірною основою для невинновданого збагачення. Стосовно вимоги про відшкодування матеріальної шкоди він не вбачав причинно-наслідкового зв'язку між нею та стверджуваними порушеннями. Уряд також не вбачав ознак того, що ці витрати були фактично понесені.

87. Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; отже, він відмовляє у задоволенні цієї вимоги. Оскільки заявниця не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат, Суд у цій частині нічого не присуджує. З іншого боку, він вважає, що заявниця страждала від болю та горя внаслідок подій, які призвели до констатації порушення у цій справі. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, він присуджує заявниці відшкодування моральної шкоди у сумі 20 000 євро.

В. Пеня

88. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.
3. *Постановляє*, що не було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.
4. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції.

5. *Постановляє*, що не постає окремого питання за статтею 13 Конвенції щодо стверджуваного порушення статті 2.

6. *Постановляє*, що:

а) протягом трьох місяців з дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявниці 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 грудня 2011 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова